

La regina Bona Sforza tra Puglia e Polonia. Atti del convegno promosso... a Bari, Castello Svevo, 27 aprile 1980, Wrocław—Warszawa—Kraków 1987, ss. 160+nlb.

Zbiór referatów wygłoszonych na sympozjum w Bari został opublikowany dopiero w 1987 r. staraniem polskiej stacji naukowej PAN w Rzymie. Redaktorem jest wieloletni dyrektor tej placówki naukowej, prof. Bronisław Biliński. Tom obejmuje referaty historyków włoskich i polskich, interesujących przez swą nowość w stosunku do istniejącej już bogatej literatury na temat królowej Bony i różnych aspektów jej działalności.

Giovanni Pinto zanalizował przyczyny małżeństwa Bony z królem polskim i początki jej działalności w naszym kraju (*Bona Sforza duchessa di Bari e regina di Polonia*, s. 5-15). Obraz Apulii i miasta Bari nakreślony przez Jana Ocieskiego, posła polskiego w 1541 r. w jego diariuszu podróży do Włoch przypomniatł w artykule B. Biliński (*La Puglia e Bari nel Diario di viaggio di Jan Ocieski...*, s. 16-40). Najciekawsze dla czytelnika polskiego są artykuły Andrzeja Wyczańskiego (*La difficile storia della regina Bona*, s. 144-160) oraz Gerardo Ciffariiego (*Bona Sforza. Aspetti religiosi ed umanitari della sua personalità*, s. 62-106).

A. Wyczański przeciwstawia się zarówno dawnej „czarnej legendzie” na temat tej królowej, jak i niektórym poglądom znakomitego specjalisty, Władysława Potciechy, autora czterotomowej monografii o Bonie. Wyczański uważa Bonę za wytwór włoskiej kultury renesansowej przeniesiony do Polski. Konsekwencją tego było wzbogacenie kultury polskiej, ale też niezrozumienie przez Bonę zwyczajów polskich, zwłaszcza dotyczących monarchii, co z kolei powodowało niechęć dużej części szlachty do nowej królowej. Zdaniem Wyczańskiego dotychczasowa historiografia przypisywała zbyt wiele zasług Bonie, ze szkodą dla oceny polityki Zygmunta Starego. Autor stwierdza m.in., że renesans wkroczył do Polski już przed Boną, że rozwój sztuki i nauki nie był głównie przez nią inspirowany, choć miała w tym udział. Rekonstrukcja Wawelu i nawet budowa kaplicy zygmuntońskiej były rozpoczęte lub planowane przez króla Zygmunta jeszcze przed przybyciem Bony do Krakowa (s. 146-147). Prof. Wyczański kwestionuje także politykę dynastyczną Bony (np. zaniedbywanie przez długi czas sprawy małżeństwa trzech córek — Zofii, Anny i Katarzyny), wskazuje jej błędy polityczne (np. popieranie Jana Zapolii w walce o koronę węgierską). W jej polityce wobec Habsburgów wykazuje zmienne tendencje, a więc pewną niekonsekwencję. Również odsunięcie się Zygmunta Augusta od matki przypisuje Wyczański błędom politycznym i emocjonalnym Bony. Zerwanie syna z matką zawinione przez Bonę było tragicznym finałem jej długoletniej działalności w Polsce. Powrót do rodzimego księstwa Bari zakończył się również tragicznie.

Największe zasługi — zdaniem autora — miała Bona w dziedzinie administrowania dobrami wielkopsiężącymi na Litwie i królewskimi w Polsce; wykazała w tym wiele zdolności i energii. Autor twierdzi jednak, wbrew dotychczasowym poglądom, że celem tej działalności były raczej jej prywatne korzyści, a nie dobro dynastii czy monarchii. W sumie autor stara się sprowadzić ocenę Bony do właściwych wymiarów, przeciwstawiając się przesadnej — jego zdaniem — tendencji do jej gloryfikowania w naszej literaturze naukowej końca lat trzydziestych.

Drugie studium zmierzające do ogólnego scharakteryzowania sylwetki Bony to rozprawa G. Cioffari. Rozpoczynając od historii księstwa Bari od połowy XV w. i wyjaśnienia związku pomiędzy tym księstwem a mediolańskim rodem Sforzów

przedstawia autor dwór książęcy w Bari za czasów dzieciństwa Bony i edukację młodej księżniczki. Następnie omawia działalność Bony już jako królowej Polski; przedstawia jej stosunek do duchowieństwa w Polsce (dzięki przywilejom papieskim królowa miała znaczną swobodę w dysponowaniu prebendami i beneficjami). Były to czasy Reformacji na zachodzie Europy i dążeń do reformy życia kościelnego w Polsce. Bonę pociągały niemal wyłącznie aspekty humanitarne religii, teologia była jej prawie obca. Była wierną córą Kościoła katolickiego, choć nie kryła sympatii dla uczonych protestanckich.

Autor przedstawił też stosunek Bony do księstwa Bari. Kontakt z ojczyzną był przez nią troskliwie utrzymywany mimo silnego zaangażowania w sprawy polskie. Po śmierci matki Bona odziedziczyła księstwo Bari i starała się nim dobrze władać, choć na wielką odległość. Zdaniem autora była jednak lepszą władczynią w Polsce niż w Bari.

W stosunku do duchowieństwa w Bari Bona przybrała postawę władczyni absolutnej; Kościół interesował ją przede wszystkim ze względów politycznych. Wielką wagę przywiązywała jednak do modlitwy. W stosunku do kościołów w Bari i księży hojność Bony przeplatała się z krytyką i wymówkami. Trudnym problemem w czasie jej rządów w księstwie był konflikt między bazyliką Św. Mikołaja a katedrą w Bari. Religijność Bony, w szczególności zaś jej przywiązanie do pewnych świętych (św. Mikołaj, św. Ambroży) wynikały z faktu, że byli oni symbolami rzeczywistości politycznej, wśród której Bona wzrastała. Inny był kult świętych u jej małżonka, króla Zygmunta, na którego głęboką religijność nie oddziaływały czynniki polityczne. Religijność Bony opierała się na dwóch cnotach: sprawiedliwości i miłosierdziu. Królowa praktykowała je wytrwale, czego przez długi czas nie uznawali jej krytycy, współcześni i późniejsi. Dawała też z reguły pierwszeństwo interesowi publicznemu przed prywatnym. *Caritas cristiana* ujawniła się też w jej testamentie (legaty dla biednych i sierot w Bari).

Oprócz wyżej wymienionych w omawianym tomie znalazły się artykuły poświęcone historii sztuki (Mariagiovanna di Capua *Il castello di Bari nel Cinquecento*, s. 107-12L; Gaetano Mongelli *Guida storica al sepolcro di Bona Sforza in S. Nicola a Bari, 1589-1939*, s. 122-134; Dinho Fabris *La musica a Bari nell'epoca di Bona Sforza*, s. 135-143). Nie zabrakło nawet artykułu o sztuce kulinarnej Apulii, zwłaszcza księstwa Bari, prezentowanej na ucztach weselnych Bony na zamku w Neapolu w 1517 r. — ucztach prawdziwie renesansowej (Luigi Sada, *L'arte culinaria barese al celebre banchetto nuziale di Bona Sforza nel 1517*, s. 41-61).

W sumie omawiana książka jest nader interesującą lekturą dla miłośników Renesansu w Italii i w Polsce.

IRENA MALINOWSKA-KWIATKOWSKA (Kraków)

Socialno-politiceskaja borba narodnych mass Bielorusii, koniec XIV w. — 1648 g., t. I, pod red. W. I. Mieleško, Z. J. Kopyjskij, E. L. Brawer, Głównoje Archiwnoje Uprawlenije pri SM BSSR, Akademija Nauk BSSR, „Nauka i Technika”, Mińsk 1988, ss. 303, indeksy, bibliografia.

Badacze białoruscy skupieni wokół mińskiego Centralnego Archiwum Historycznego i Instytutu Historii Białoruskiej Akademii Nauk rozpoczęli — pod powyższym tytułem — wydawanie źródeł do dziejów społecznych i gospodarczych